

El retaule major de Sant Feliu de Llubí i Rafel Torres Rubert (ca. 1756-1794).

GABRIEL ALOMAR I SERRA

1.- Introducció

Creiem que tot allò que ens pugui ajudar a desvetllar el nostre passat ens ajuda a comprendre i definir la nostra identitat com a poble. En aquest sentit, l'estudi d'una part del patrimoni historicoartístic local de Llubí contribuirà a aquesta tasca i per això pretenem, en aquest article, presentar les nostres conclusions sobre el retaule major de l'església parroquial de Sant Feliu de Llubí i a la vegada contribuir a omplir una de les moltes llacunes que encara queden per conèixer la realitat llubinera.

Aixó ho farem a partir d'unes notes soltes trobades dins un llibre de comptes de l'església que es conserva a l'arxiu parroquial.¹

Des de sempre a les petites comunitats mallorquines l'església, la parròquia i el poble han estat íntimament lligats; fins a l'actualitat en els esdeveniments religiosos s'hi sentia identificat la gran majoria del poble. De fet, el temple parroquial és l'edifici més simbòlic de la vila i el que sempre ha destacat pel seu emplaçament i per les seves dimensions.

Ara no ens interessa l'església com a patrimoni arquitectònic sinò com un edifici que conté moltes manifestacions artístiques. Ens aproximarem als retaules com a peces, majoritàriament, escultòriques de l'escenari religiós. Aquí sols ens interessarem pel retaule major que presidia i presideix totes les celebracions religioses, i que a Llubí, des del segle XIII, està dedicat al patró del poble i titular de la parròquia: Sant Feliu.

Els retaules tenien una funció didàctica. El creient amb la seva contemplació s'iniciava en els principis de la religió cristiana mitjançant les imatges i l'exaltació del sentiment religiós. Si a l'Edat Mitjana eren, sobretot, les portades de les esglésies les que concentraven la majoria de repertoris iconogràfics, a partir de la Contrareforma el retaule es converteix en un moble litúrgic de propaganda que reforça l'ofici religiós i compleix una missió evangelitzadora fonamental, i que va lligada a les devocions més sentides del poble o, també, a uns determinats programes teològics propis de l'adoctrinament religiós,² malgrat tot, durant el barroc també es parla de portades-retaule.

A partir dels segles XVII i XVIII, moment en què situam el retaule major de Sant Feliu, hi ha una renovació iconogràfica i es vol arribar d'una manera més directa als feligresos a través de la recepció d'imatges. Així els presbiteris i capelles laterals de les

¹ *Llibre de Alberans de la Iga. de Castellllubí.* L'arxiu parroquial, tot i trobar-se en bones condicions, no està catalogat. El llibre en qüestió conté pagaments de tot tipus fets per l'església i obrers a partir de 1768 i fins a finals de segle. A més conserva al seu interior una gran quantitat de fulls de pagaments solts. Precisament aquests han estat la nostra font principal.

² CARRIO G.: *L'església de la Transfiguració del Senyor.* Artà, Palma, 2002.

esglésies s'aniran vestint amb diferents retaules més o manco importants segons la potencialitat econòmica de la comunitat i sobretot de les confraries.³

En general tots els retaules seguiran un ordre d'estructura i composició similar que s'anirà repetint al llarg dels segles; la més freqüent serà la formada per la combinació d'elements verticals i horitzontals amb una ordenació de motius iconogràfics i d'ordre estètic gens arbitrària.⁴

2.- L'església parroquial de Sant Felú de Llubí

Després de la conquesta catalana del 1229, les terres de l'antic districte musulmà de Murhu varen tocar al comte d'Empúries, el qual a la vegada les va repartir, entre d'altres, al bisbe de Girona i a l'abat del monestir Sant Feliu de Guíxols (Girona). A aquest abat, Bernat des Coll o Coll, li va correspondre gran part del que avui és el terme municipal de Llubí, aleshores dita alqueria de Castell-Llubí i altres rafals.

Segons la poquíssima documentació que tenim del període, pareix que immediatament l'abat o els seus representants a Mallorca manaren aixecar una capelleta dedicada a Sant Feliu i des de llavors aquest sant i màrtir és venerat com a patró del poble de Llubí, celebrant-se la seva festivitat cada primer d'agost. Ja durant el segle XIII moltes persones, a l'hora de fer testament, assignaven alguna quantitat de moneda a dita capella. Per exemple, el 1297, Berenguer Martorell de Muro en testament deixava 12 diners a l'obra de la capella de Sant Feliu de Castell-Llubí.⁵

A partir del segle XIV continuam trobant moltes aportacions testamentàries però els titulars de l'esglesia ja són dos: Sant Feliu i Sant Pere.⁶ Per exemple, l'any 1348, Perpinyà Roca, rector de Muro i els jurats de la vila exposaren al bisbe de Mallorca que la capella de Sant Pere i Sant Feliu de Castell Llubí no tenia qui la regís i recollís les almoines dels fidels i que la persona idònia per esser donat era Bartomeu Calvet d'Inca. I, ja al segle XV, l'any 1413, el clavari de Muro pagà les despeses de les oques i polls que es corregueren a Castell Llubí amb motiu de la festivitat de Sant Feliu.⁷

Aquesta capelleta sofrí moltes modificacions i ampliacions, la més important es produí en el segle XVII, quan l'església aconsegueix la categoria de vicaria *in capite* el 1659⁸ i es procedí a una ampliació. El nou temple s'emmarcaria dins el primer barroc on a nivell arquitectònic predominava el vell model gòtic mediterrani de nau única molt ampla i capelles laterals; sols canvia el sistema de coberta que en lloc de volta de creueria s'utilitzarà la volta de mig canó. La concepció d'espai del gòtic no varia.⁹

3 MARTIN GONZALEZ, J.: *El retablo barroco en España*, Madrid, 1993.

4 GARCIA ESCANDELL, A.: "El retaule de la Mare de Déu del Roser", *Lloret de Vistalegre.Terceres jornades d'estudis locals. Mancomunitat Pla de Mallorca*, Binissalem, 1999.

5 ROSSELLÓ VAQUER, Ramon: "Notes històriques sobre els orígens de la capella de Sant Feliu i alqueria de Castell Llubí". *Noces de diamant de la parròquia de Sant Feliu. Llubí (1913-1988)*, Palma, 1988, 3-5.

6 L'àtic del retaule major de Sant Feliu està format per una pintura de Sant Pere, segurament seria el copatró de Llubí.

7 ROSSELLÓ VAQUER, Ramon: "Notes històriques sobre els orígens de la capella de Sant Feliu ...

8 ALOMAR I SERRA, G.: "Posant fites: desavinences entre Muro i Llubí arran de la segregació (1812-1876)", *Primeres jornades d'història local de Muro celebrades el novembre de 2001*. (En premsa).

9 SEBASTIAN, S.; ALONSO, A.: *Arquitectura mallorquina moderna y contemporánea*, Palma, 1973, 73-75

La fàbrica del segle XVII ocuparia tota la part posterior de l'església actual, fins a la cinquena capella, comptant des dels peus o des del portal principal. Entre 1870-1888, s'allargà la nau segons es troba avui, afegint dues capelles per banda, més altes que les antigues, i un nou absís, lleugerament abocinat. La separació entre el presbiteri i la nau la fa un arc triomfal, on constava la data de 1881.

El 1913, amb la reforma eclesiàstica del bisbe Campins, l'església passà a la categoria de parròquia.

Recentment s'han fet obres de renovació de l'absís i de l'altar i s'han col·locat vidrieres policromades a les dues claraboies i als quatre finestrals de les capelles aixecades a finals del segle XIX. Es va celebrar la nova dedicació del temple l'11 d'octubre del 1992. Amb la reforma, les pilastres i la volta de l'absís, de planta trapezoidal, han estat descrostades i mostren un marès molt blanquinós. El retaule major és presidit per la imatge del titular Sant Feliu, entre Sant Pau apòstol i Sant Antoni Abat; a l'àtic hi ha la pintura de l'altre titular que tingué l'església: Sant Pere.

La nau, que després de ser allargada resulta proporcionalment estreta, és coberta amb volta de canó; compta amb set capelles a cada part. A la part de l'evangeli hi trobam, per aquest ordre, les següents capelles: Mare de Déu dels Dolors, Cor de Jesús, Mare de Déu de la Salut, Sant Josep, després ve la capella fonda on hi trobam la Santíssima Trinitat, la Mare de Déu de Lluc, la Mare de Déu del Roser, Santa Llúcia i Santa Bàrbara; i tornant a la nau central la Mare de Déu del Diví Amor que conté una urna amb la Mare de Déu morta que sembla del segle XVIII i el baptisteri. A la part dreta Sant Marçal que conté un dels retaules més valuosos, la porta d'accés lateral o dels homes, la Puríssima Concepció, la Mare de Déu dels Àngels, la Mare de Déu del Carme, les ànimes i Sant Antoni de Pàdua.

La capella fonda és de planta hexagonal amb cimborri sobre arcs de mig punt i petxines.

En el cor, enmig de la barana, hi ha un orgue, possiblement de Gabriel Thomàs.

La sagristia és coberta per dos trasts de volta de creuaria, recolzada en un arc rebaixat, amb la data de 1895; i dins una vitrina un petit museu del patrimoni artístic parroquial.

Sobre el portal major hi ha un escut amb les armes de Catlar, Fortuny, Pont i Safortesa que abans de l'allargament del temple, fet al segle XIX, estava sobre l'arc del presbiteri.¹⁰

El campanar, en el costat esquerre de la façana, s'alçà a finals del segle XVIII fins a la balconada; i a principi del segle XX se li afegí el coronament i la cúspide piramidal neogòtics.¹¹

3.- Els Torres.

La nissaga dels Torres - escultors, pintors i altres oficis lligats íntimament amb les arts: trencadors de pedra, dauradors...-, abraça des de la segona meitat del segle XVII fins al darrer terç del segle XIX, més de dos-cents anys i fins a vuit generacions. L'obra de cadascun dels seus integrants encara no ha estat molt estudiada, esperam que la nostra contribució

¹⁰ BERARD, J.: *Viaje a las villas de Mallorca. 1789*, Palma, 1983.

¹¹ VV. AA.: *Guia del Pla de Mallorca*, Palma, 1994.

ajudi a millorar el seu coneixement.¹² La situació econòmica de la família Torres era bona, superior a la de la majoria d'artistes mallorquins de la seva època. La seva casa principal i el taller estaven davant l'església de Sant Miquel de Palma.

El primer artista conegut de la família és Rafel Torres Bertran (ca.1615-1665)¹³ té escassa obra catalogada i fou seguidor de Blanquer; del seu fill i deixeble Gabriel Torres Cladera (ca. 1640-1704) també en tenim poques realitzacions conegudes, la més popular és el voladís de fusta de la façana principal de l'Ajuntament de Palma. El succeí en la tasca artística el seu fill Rafel Torres Palerm (1675-1752), de la seva activitat professional també se'n sap poc, entre d'altres coses que treballà a sa Pobla i a la decoració del portal de la parròquia de Santa Maria del Camí. El taller familiar fou heretat pel seu fill Miquel Àngel Torres Vezia (ca. 1730-post 1772), escultor enigmàtic, de qui només se sap que treballà la decoració escultòrica de la façana de l'Armeria reial de Palma; tenia un germà Rafel , també escultor.

Miquel Àngel tingué tres fills, el més conegut en Guillem Torres Rubert (1755-1829), pintor i escultor de transició entre el final del barroc i el primer neoclàssic, lligat a la Societat d'Amics del País i director de l'Escola de Dibuix, també intervingué ocasionalment en arquitectura. Treballà a l'església de Muro i aplicà els seus coneixements arquitectònics a la construcció de retaules. Com a pintor actuà a Llubí pintant un quadre de la Immaculada, datat a 1806.¹⁴ La seva tasca, pedagògica i acadèmica fou continuada pel seu nebot Joan Torres Trobat (ca.1790-1876).

Un altre fill de Miquel Àngel fou l'autor de les escultures i part del retaule major de Sant Feliu de Llubí, es tracta de Rafel Torres Rubert (ca. 1756-1794) qui precisament era el pare de Joan, successor de Guillem i que acabam de citar.

Com la majoria de la nissaga d'aquest Rafel Torres se'n sap ben poca cosa, com a escultor contractà alguns treballs menors per a l'església de Vilafranca de Bonany (1781) i que reformà la capella del Sant Crist de la parròquia de Porreres (1787). No es probable que treballàs en el retaule major de la parròquia de Deià, i l'escultor homònim que hi va intervenir devia ser el seu oncle. L'escultor va morir prematurament. Estava casat amb Antònia Trobat, de qui va tenir un fill pintor.¹⁵

Les factures o rebuts que hem trobat a l'arxiu parroquial, i que transcrivim a l'annex documental, no admeten cap dubte, Rafel Torres Rubert és l'autor de les tres escultures, del nínxol i del tabernacle del retaule major de Sant Feliu. També ens atrevim a afirmar que la resta del retaule és obra del mateix autor que sens dubte, per l'entramat arquitectònic del retaule, comptà amb l'ajut del seu germà Guillem, escultor que tenia grans coneixements d'arquitectura i que també treballà per la església de Llubí. A més en Guillem , juntament amb la dona de Rafel, Antònia, són els encarregats de liquidar els deutes de les obres de Llubí amb Rafel després de la seva mort a partir del juliol de 1794.

¹² VV. AA.: *Gran Enciclopèdia de la Pintura i l'Escultura a les Balears*, Palma., 1996, II, 318-325.

¹³ La repetició constant de l'antropònim Rafel dins la nissaga moltes vegades ha duit a confusions fins i tot a A. Furió, per això, utilitzarem sempre el nom i dos llinatges

¹⁴ L'obra era per l'església però cap a mitjans del segle XIX una remodelació de la capella de la Immaculada, pagada per la família Torrens-Sbert, introduí un retaule i el quadre passà a mans de particulars. Vàrem tenir ocasió de veure'l a mitjans dels 80 a la casa de Llubí dita *cal metge roig* al carrer Nou, precisament aquesta família estava emparentada amb els Sbert. *Gran Enciclopèdia Catalana*, XXII, 472.

¹⁵ VV. AA.: *Gran Enciclopèdia de la Pintura i l'Escultura a les Balears*, Palma, 1996, II, 321.

4.- Descripció del retaule de l'altar major de la parròquia de Sant Feliu de Llubí

Segurament, després de la reforma i ampliació del segle XVII es va enllestir el retaule major, datat a finals del segle XVIII. Aquesta peça és la que es va conservar per presidir l'església després de l'ampliació de finals del segle XIX. Les seves dimensions i el lloc que ocupa actualment devien ser més o manco iguals a les que tenia i ocupava a l'edifici del segle XVII, segurament l'antic absis seria un poc més petit i el retaule omplia més la paret frontal de l'antiga capçalera que l'actual.

El retaule és de fusta policromada, totalment daurat; es tracta d'una obra mixta que combina tècniques pictòriques, a l'àtic, i escultòriques, al cos principal. Amb les seves dimensions es cobreix quasi completament el mur rectilini que tanca la capçalera i destaca com a punt principal de tota la litúrgia, cap a on es dirigeixen totes les mirades dels feligresos durant les celebracions religioses.

A nivell formal el retaule conté els elements horitzontals tradicionals: bancal o predel·la, cos principal, guardapols i àtic, així com les zonificacions verticals a partir de tres carrers.

El bancal o predel·la, en aquest cas, descansa sobre un sotabancal tot de marbre i que contribueix a donar més sumptuositat i més dimensions al conjunt i a la vegada ja defineix els carrers del cos principal. Aquest sotabancal constitueix la base estructural de les columnes superiors

La predel·la s'articula a partir de la successió simètrica de volums o cossos rectangulars i que alternen amb volums quadrats que presenten una decoració pictòrica de filigrana vegetal i dues figures escultòriques -àngels- tallades en alt relleu que, a la vegada, són el punt de partida de la basa on descansen les escultures dels carrers laterals

El cos del retaule està subdividit en tres carrers, el principal central i més ample i destacat que els dos laterals, on s'ubiquen, entre columnes de definició clàssicobarroca de fust bipartit i estriat i capitell compost, les obres escultòriques de Sant Pau i Sant Antoni, respectivament.

El carrer central està presidit per Sant Feliu, patró de la parròquia i del poble. A més de les dimensions, aquest carrer també presenta una estructura arquitectònica diferent a la dels carrers laterals totalment simètrics. La predel·la central és trencada per la presència del tabernacle o expositor que obliga a elevar i donar protagonisme a Sant Feliu, el qual es troba sobre un petit pedestal i dins una fornícula o nínxol decorada amb elements vegetals i per tot un seguit de *putti* i per sobre la representació de l'Esperit Sant. Aquest tractament contrasta amb la senzillesa i netedat de les fornícules de les escultures laterals. El nínxol de Sant Feliu està tancat per un arc mixtilini i coronat per l'escut del poble, un llop damunt un castell.

L'arquitrav rectilini que sustenten les columnes dels carrers laterals, en el carrer central es veu romput i per sobre descansa un àtic que articula l'espai mtjançant una successió de pilastres que perllonguen les parts del cos principal i tornen donar més protagonisme al bloc central rematant-lo amb un frontó curvilini tripartit que contribueix a donar més monumentalitat al retaule i que acolleix una pintura sobre llenç de Sant Pere, copatró de la parròquia en temps passats, que també està tancada per un arc mixtilini semblant al del nínxol de Sant Feliu.

Les pilastres laterals de l'àtic al fust presenten motius decoratius que recorden els grutescos renaixentistes i estan coronades per uns capitells i un element decoratiu en forma de gerro. La basa de les quatre pilastres de l'àtic és curvilínia en forma de voluta que després es repeteix més clarament en els motius decoratius que uneixen les pilastres laterals amb les del carrer central més despallades de decoració.

Des del punt de vista estilístic i a partir dels elements arquitectònics, decoratius i de les mateixes escultures de retaule podem dir que s'ajusten a l'estil dominant durant el segle XVIII mallorquí, el barroc; però no es tracta d'un barroc carregat, *xorrigueresc*, com podem trobar a altres llocs, sino d'un barroc més classicista i equilibrat, més propi de principis de segle XVIII que no pas de finals, que es precisament quan s'acaba aquest retaule. Cal recordar que en aquest segle i, pel que fa a la retaulística, es produeix un triomf definitiu de l'escultura sobre la pintura, el nostre cas en seria un exemple. A més a més, a Mallorca és clara la influència italiana en la disposició de talles o conjunts individuals als carrers o fornícules sense fer una successió historiada com trobam a molts de retaules pictòrics del gòtic i Renaixement.

No sabem fins a on arribà l'actuació de Rafel Torres Rubert al retaule, però a partir de la documentació, sí que queda clar que és l'autor del tabernacle, del nínxol principal i de les tres escultures. En general les tres presenten una mateixa factura són de fusta policromada, exemptes, d'unes dimensions semblants i estan coronades per una mateixa aurèola, però la vestimenta dóna més corpulència als sants laterals. Les cares, malgrat els ulls grans i profunds, no són gaire expressives, la de Sant Feliu és la més desproporcionada. Malgrat això, les figures no es presenten rígides, el tractament de les robes, d'altíssima qualitat, les dóna un cert dinamisme ajudat per l'actitud de les mans, que sostenen delicadament objectes diversos.

Pel que fa als atributs dels sants són els tradicionals: per Sant Pau el llibre i l'espasa i per Sant Antoni el porc i el foc; el que més crida l'atenció és que Sant Feliu es presenta amb un llibre davall el braç i una branca o tronc que substitueix la palma que porten els màrtirs. El que representa un desconeixement dels atributs del sant és l'absència de la roda de molí que segons conta la tradició li fou fermada al coll per després llançar-lo al mar a l'Empordà, precisament a Sant Feliu de Guíxols. Llavors podem concloure que l'escultor desconeixia la vida del sant i que aquest no era molt popular a la Mallorca del segle XVIII.

5.- Consideracions finals.

Després de la nostra aportació creiem que encara falta un estudi conjunt de tota la retaulística de l'església parroquial de Sant Feliu de Llubí.¹⁶ Tot i no presentar, a simple vista, un valor artístic de primer ordre, sí que representa molt per a tota la comunitat llubinerana. Ben segur que amb aquest estudi es desvetllaran molts d'interrogants, entre d'altres, el de la procedència i autoria del retaule de Sant Marçal, un dels millors de la parròquia.

Estudis d'aquest tipus estan proliferant darrerament¹⁷ i sens dubte contribueixen i contribuiran a incrementar els catàlegs d'autor de moltes obres dels artistes mallorquins de

¹⁶ En aquesta tasca ens hi trobam treballant actualment Aina Pascual i Gabriel Alomar.

¹⁷ A aquesta tasca hi contribueixen els treballs coordinats des del departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts de la UIB i el projecte iniciat pel departament de Cultura del Consell de Mallorca per

l'Edat Moderna, on encara hi ha moltes llacunes, perquè el que hem vist que passava amb la nissaga dels Torres passa amb moltes altres famílies d'artistes.

No podem acabar sense insistir en la necessitat de tenir esment en la conservació i restauració del patrimoni. La reforma i restauració feta a l'església de Llubí durant els anys noranta contribuïren a donar més rellevància al retaule major, però l'estat de la resta de retaules i patrimoni menor de la parròquia necessiten d'alguna intervenció adequada i realitzada per professionals en la matèria.

Finalment volem agrair les facilitats, la predisposició, les orientacions i l'ajuda dels dos darrers rectors que ha tingut la parròquia de Sant Feliu de Llubí: Joan Rosselló i Vaquer, *alma mater* de les reformes i rehabilitacions dels anys noranta, i Gaspar Montserrat; a la vegada donar les gràcies al nostre company Tomàs Siquier autor de les fotografies que acompanyen l'estudi.

ANNEX DOCUMENTAL¹⁸

???

El abax escrit he rebut del Rd. Anto. Joseph Romaguera Pre. Y vicri de Llubí 20 ll. 16 s. A conte del tebernacle de la Igl. de Llubí. Son 20 ll. 16s. Rafel Torres, asculptor.

18 agost 1785

Jo el de bax firmat confes aver rebut de juan gellebert 8 ll dich vuit lliures y dites son a conte de un St. Pau de bulto astich fent pe lo loch de Llubí y per ser le veritat lo firm als 18 gost de 1785. Refel Torre es cultor.

9 juliol 1786

Jo el bayx firmat confes haver rebut del Sor. Rafel Torrens de Castell Llubí ab dos partidas devuit ll. 16 s. a conta del camaril he fet per sant Feliu de dit lloch y per ser axí lo firm de la mia propia ma encaragats de ma aliena escrit vuy en CastellLlubí als 9 juliol de 1786. Son 18 ll. 16 s. Refel Torres Escultor.

10 gener 1787

El infraescrit he rebut del Rd. Antto. Joseph Romaguera pre. Y Vic. De Llubí per ma de Arnau Castell 22 ll. 1 s. a conte del Camerín tench construit per lo asiento de la Estatua de St. Faliu de la Igl. de Llubí. Son 22 ll. 1 s. d.

Jo Rafel Torres he rebut de Arnau Castell 22 ll.1 s. Per la obra sobredita en el mateix paper y per ser veritat lo firm vuy als 10 Janer 1787. Rafel Torres.

30 juny 1787

El bayx firmat he rebut del Sor. Rafel Torrens de Castell Llubí vint y quatra ll. Y son a conta del ninxo de St. Feliu, tinch de fer per la Iglesia de dit lloch de Llubí, y per ser axí lo firm, de la mia propia ma encara que de ma aliena escrit. Vuy en Palma als 30 juny 1787. Son 24 ll. Refel Torres.

9 juliol 1786 (escrit just davall l'anotació anterior al mateix full)

Dia 9 juliol de 1786 rebÉ el dit Torres del dit Torrens 18 ll. 16 s. Segons recibo de dit dia, el qual he entregat al Sr. Vic. Dia 18 juñy 1794.

26 agost 1787

Al baix firmat he rebut del Sor. Rafel Torrens vint y quatra lliuras a conta de la Astatua de St. Pau. Vuy en Palma als 26 Agost de 1787. Son 24 ll. Rafel Torres Asculptor.

11 juliol 1790 (inscrit al llibre que duu Sant Antoni a la mà esquerra).

Als 11 juliol de 1790 A diligencias de Miquel Perellò obrer de S. Antoni. Ex elecmosinis piorum. Raphael Torres me fecit.

11 juny 1791

El abax firmat he rebut del Honer Nicolau CaÒellas majoral de Son Remon y obrer de St. Faliu de la Igl. del lloch de Llubí 30 ll y son a conta de la Astatua de St. Faliu que tenc fabricada p conta de dita Igl. y per ser axí lo firmo els 11 de juÏy de 1791. Son 39 ll. Rafel Torres Asculptor

¹⁸ Transcrivim aquí totes les notes soltes trobades dins el *Llibre de Alberans de la Iga. de Castellllubí* que parlen del retaule major de Sant Feliu. Els hem ordenades cronològicament i hi hem inclòs la inscripció que duu el llibre de l'escultura de Sant Antoni. (Veure il·lustracions o làmines).

16 desembre 1792

El abax firmat: he rebut de Mestre Antt. Planes perayre del lloch de Llubí obrer de St. Faliu de la Iгла. de dit lloch, y per ma del rd. Antt. Joseph Romaguera pre. Y vic. De la dita Iгла. vint lliuras a conta de la feyna tenc feta p dita Iгла. y per ser axi lo firm: vuy el 16. Desembre de 1792. Son 200 ll. Rafal Torres Asculptor.

7 juliol 1794

Jo el rebut del Dr. Antoni Joseph Romegere Pre. Y vicari del lloc de Llobí trenta une lliures onse sous, dic 3111.11s. y dites son per lo ipote del tebernacla ha fe per dit lloc y per ser le verita fas el present vull es 7 de juliol de 1794. Guillem Torres esculpto per Refel Tores mo jarma difunt.

30 juny 1795

Jo el abaix firmat fas fe y testimoni com Antonina Trobat me cuÒade ha rabut de Miquel Sera obrer de St. Feliu de le Yglesia del lloc de Llobí vit y quatre lliures a comte de les estatures de St. Feliu y St. Pau que contrui Refel Torres son marit, dic 24 ll. Y per ser le veritat fas el present vull els 30 de juñi de lo any 1795. Guillem Torres, pintor.

BIBLIOGRAFIA

- VV. AA.: *Gran Enciclopèdia de la Pintura i l'Escultura a les Balears*. 2 vols. Palma, 1996.
- VV. AA.: *Enciclopèdia de Mallorca*, sub voce Llubí, Palma, 1989-1998.
- VV. AA.: *La parròquia de Santa Maria del Camí i el seu patrimoni històric i artístic*, Palma, 1998.
- VV. AA.: *Guia del Pla de Mallorca*, Palma, 1994.
- ALOMAR I SERRA, G.: "Posant fites: desavinences entre Muro i Llubí arran de la segregació (1812-1876)". Dins les *Primeres jornades d'història local de Muro* celebrades el novembre de 2001. (En premsa).
- BERARD, J.: (1983) *Viaje a las villas de Mallorca. 1789*, Palma, 1983.
- BOVER, J. M.: *Biblioteca de escritores Baleares*, Barcelona-Sueca, 1976. [1ª edició 1868]
- CARBONELL, M.: "Retaules barrocs", PASCUAL, A.: (Coord) *La Seu de Mallorca*, Palma, 1995.
- CARRIÓ, G.: *L'església de la Transfiguració del Senyor. Artà*, Palma, 2002.
- FIOL, P.; PAYERAS, D.; TABERNER, S.: *750 anys d'Església a Muro*, Muro, 1998.
- FURIÓ, A.: *Diccionario histórico de los ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca*, Palma, 1946, [1ª edició 1839].
- GARCIA ESCANDELL, A.: "El retaule de la Mare de Déu del Roser", *Lloret de Vistalegre. Terceres jornades d'estudis locals. Mancomunitat Pla de Mallorca*, Binissalem, 1999.
- LLOMPART MORAGUES, G.: "Elenco primerizo de los artistas mallorquines del siglo XVIII", *BSAL*, XLV, Palma, 1989.
- MARTIN GONZALEZ, J.: *El retablo barroco en España*, Madrid, 1993.
- MUNTANER BUJOSA, J.: "Para la historia de las bellas artes en Mallorca", *BSAL*, XXXII, Palma, 1995.
- RIPOLL, L.; PERELLÓ, R.: *Las Baleares y sus pintores*, Palma, 1981.
- ROSSELLÓ VAQUER, R.: "Notes històriques sobre els orígens de la capella de Sant Feliu i alqueria de Castell Llubí", *Noces de diamant de la parròquia de Sant Feliu. Llubí (1913-1988)*, Palma, 1988.
- SEBASTIAN, S.; ALONSO, A.: *Arquitectura mallorquina moderna y contemporánea*, Palma, 1973.
- SEBASTIAN, S.: "Arte", *Baleares. Col·lecció Por Tierras de España*, Madrid, 1974-

RESUM

A partir de la documentación del archivo parroquial de Sant Feliu de Llubí, se analiza el retablo del altar mayor de la iglesia determinando su cronología, de finales del siglo XVIII, y su autoría: el escultor Rafel Torres Rubert (ca. 1756-1794). El retablo se enmarca en una estética barroca. Su autor pertenece a una conocida familia de artistas que marcó el desarrollo de las artes en Mallorca entre fines del siglo XVII y el último tercio del siglo XIX.

ABSTRACT

After perusing the parish records of the church of Sant Feliu in Llubí, we are able to establish that the altarpiece in the high altar dates back to the late 1700s and that its sculptor was Rafel Torres Rubert. The altarpiece follows the aesthetic lines of the baroque style. Its sculptor belonged to a well-known family of artists who took active part in the development of the fine arts in Mallorca between the end of the XVIIIth century and the last third of the XIXth century.